

# “Teologien bag hverdagens praksis”

Studieorlovens formål har været at fordybe mig i teorierne og teologien bag hverdagens teologiske praksis.

Under overskriften **Relationer** har jeg delt min læsning op i 2 hovedgrupper. På forhånd var dette hvad jeg havde tænkt mig at beskæftige mig med:

## 1. Sjælesorg.

Tilgivelse, forsoning, skyld og skam, med særlig vægt på skammen.

Hvordan er skam forskellig fra skyld?

Hvad er kristendommens svar på skammen?

Hvordan kan vi leve som de Gudsskabte og Guds-elskede mennesker vi er?

## 2. Liturgi.

Hvad betyder relationer for gudstjeneste og liturgi?

Hvordan kan vi arbejde med gudstjenesteudvikling i nutiden?

### **Kode-ord:**

#### Relationer

##### 1. Sjælesorg

Skam

Medvandring

Mødet

Menneskesyn

##### 2. Liturgi

Gudstjenesten som relation

Værdier

Fællesskab

Tryghed

Nærvær

Min ambition var at bruge studieorloven til at fordybe mig i teologien og læse bøger “fra den ene ende til den anden”. Det er lykkedes!

I både del 1 og del 2 valgte jeg at begynde med at læse grundbøger for at have min baggrundsviden præsent.

Derefter forfulgte jeg relations-sporet.

For sjælesorgens vedkommende ved også at eftersøge “Skammen” og dens betydning i menneskelivet og i livet med hinanden.

For liturgiens vedkommende ved at fokusere på (søndags-)gudstjenesten som relation.

Det er naturligvis ikke muligt at sammenfatte 5000 siders læsning i en kort oversigt. Jeg har derfor udvalgt enkelte eksempler/vinkler, som jeg finder særlig interessante. Også de er udvalgt ud fra kodeordet “RELATIONER”.

Det bliver summarisk og der er meget mere at sige... Det giver vist sig selv.

# Udgangspunkt

Gud er kærlighed, det forudsætter at han er en personlig Gud. For kun en person kan elske. Gud er relation. Gud er selv et fællesskab, hvor hans væsen i treenigheden er en gensidig relation. I treenigheden er den evige relation mellem Fader, Søn og Ånd. Det relationelle er altså en del af selve skabelsen.

Forholdet til mennesker, til Gud og til os selv er vigtigt. Relationen er Gud - menneske - menighed. Gud er i Jesus Kristus blevet menneske, og ligesom alle andre mennesker lever han sit liv i relationer. Troen har sit udgangspunkt i en levende person og ikke i en bog. Vi møder ham i livet, og vi møder ham i vore medmennesker.

## ● Sjælesorg

### 1. Skam

Skyld og tilgivelse er traditionelle kendte og vigtige begreber i den kristne tro og kirke. Hvorimod skam oftest blot nævnes som den anden del af ordparret ”skyld og skam”. Skyld og skam er ikke synonyme, og de senere år er der opstået en ny almen interesse for skammen.

Skyld handler om noget vi gør, som vi ikke burde, eller noget vi ikke gør, som vi burde. Skyld handler om vores forhold til hinanden og til Gud. Vi pådrager os skyld, skyld kan erkendes, bekendes; og ”svaret”, ikke mindst i kristen sammenhæng, er tilgivelse og forsoning. Guds tilgivelse, og tilgivelse og forsoning mellem mennesker.

Skam handler derimod om *væren*. Jeg *kan* godt skamme mig over noget jeg har gjort, da kan der være tale om sund skam. Skam har også positive sider. Skamløshed er ikke godt. Ofte er skam bundet op på noget jeg er. Jeg kan skamme mig over mit udseende, min baggrund, mine følelser, mine tanker. Skammen opstår når man føler sig forkert. At et fornyet fokus på skammen opstår i nutiden er måske ikke så mærkeligt. Det perfekte liv er i fokus. Når det gælder rammerne for vores liv, familie, hus, uddannelse og karakterer er kun det perfekte godt nok. Særlig når det gælder udseende og fremtræden skal man være helt rigtig i størrelse, kondition, livsstil osv.

Hvis man oplever sig som forkert, hvis man ikke synes man slår til, så kan det være man skammer sig over sig selv.

”Svaret” på det som kaldes den usunde skam er *ikke* tilgivelse. Tværtimod kan det gøre ondt værre, hvis man skal tilgives for at være den man er. Men hvad er svaret så?

Vi er alle skabt af Gud i hans billede som dem vi er med vores særheder, skavanker og fejl. Ingen er mere værd end andre, det kristne menneskesyn sætter ord på det. Anerkendelse og bekræftelse af vores menneskeværd er afgørende for, at vi kan leve som hele og frie mennesker. Når Jesus møder mennesker, ser han dem som de er, med et nådefuldt blik. Den skamfulde får plads i fællesskabet. Jeg tror svaret på skammen, i kristen sammenhæng, er nåde. Det spor kunne være interessant at følge videre.

Man kunne fx (som Martin Modéus gør<sup>1</sup>) tage udgangspunkt i Jesu ord i synagogen i Nazareth (Luk. 4, 18), hvor han siger han er kommet for at bringe godt budskab til fattige, udråbe frigivelse for fanger, syn til blinde, sætte undertrykte i frihed og udråbe et nådeår for Herren. Her er så at sige plads til alle.

---

<sup>1</sup> Martin Modéus: Gudstjenestens kerneværdier s. 53

## 2. Medvandring

Mennesker lever i relationer. "Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin hånd" (Løgstrup<sup>2</sup>). Vi har brug for hinanden, ikke kun når vi har det skidt og har brug for sjælesorg eller andre former for hjælp. I et helt almindeligt menneskeliv har vi brug for nogen at dele det med, nogen som vil os og anerkender os som dem vi er. Vi har brug for nogen at følges med. Livet udspiller sig undervejs på livets vandring.

I professionel sammenhæng (som præst) kan man forsøge at møde mennesker på vejen, der hvor de er. Emmausberetningen (Luk. 24, 13-35) kan ses som en eksemplarisk beretning om det. Jesus møder to af disciplene efter sin opstandelse. De går på vejen til Emmaus og han kommer og slår følge med dem. De genkender ham ikke, men de deler deres liv med ham og fortæller ham om, hvad der er sket, og hvad de har oplevet. I samtalen vender og drejer de oplevelserne. Han lytter til dem og forsøger at forstå og fortolke situationen. Da de når frem til Emmaus og deler brød og vin genkender de ham, som Jesus Kristus, Guds søn.

Vi kan møde Gud i mødet med hinanden, i relationerne. Vi bliver hinandens medvandrere når vi følges ad og går et stykke livsvej sammen. Når man har det svært kan selve relationen være med til at lindre.

Det kan være konfirmander eller minikonfirmander man følges med en sæson, familier man følges med i sorg eller glæde (begravelse, dåb, bryllup), det kan være den menighed som samles med hinanden til gudstjeneste.

I sjælesørgersk sammenhæng kaldes dette viatorisk sjælesorg. At møde mennesket hvor det er og tage udgangspunkt i den enkeltes livssituation. Tor Johan Grevbo<sup>3</sup> formulerer det sådan: "Gå et stykke af Guds vej med et helt konkret menneske for at muliggøre, at der gives tro, håb og kærlighed". Det kan synes indlysende, men er det ikke altid.

Et eksempel:

## 3. Tv-serien "SKAM"

Netop som jeg indledte min studieorlov, begyndte også den norske tv-serie SKAM. Alene titlen gjorde mig nysgerrig. Serien er blevet meget populær ikke kun blandt norske og danske unge, som direkte kan relatere sig til personerne i serien. Vi er også rigtig mange "godt voksne" som har set med med begejstring.

Serien handler om en gruppe gymnasieelever fra Oslo, om deres liv i stort og småt, med sorger og glæder. Rammerne er et ungdomsliv med skole, fritid, fester, kærester, Facebook, mobiltelefoner osv. Det skildres nærværende, realistisk og relevant, ganske vist i den bedrestillede del af befolkningen, men det skal man ikke lade sig distrahere af. Serien er indholdsmæssigt bygget op om almenmenneskelige temaer, eksistentielle, moralske, etiske udfordringer ved livet og samtaler om disse temaer. Temaer som på ingen måde er forbeholdt de unge.

Eksemplerne er mange:

Identitet. Hvem er jeg? Hvordan lever jeg mit liv i verden?

Hvad er løgn og sandhed. Skal man altid være 100% ærlig? Eller er det nogen gange mere nådigt ikke at fortælle alt?

Tillid og tro. Hvordan kan vi leve tillidsfuldt sammen?

Tro - Islam og kristendom.

Kærlighed, utroskab, tilgivelse, moral, feminisme, homoseksualitet, psykisk sygdom oma.

---

<sup>2</sup> K. E. Løgstrup: Den etiske fordring. Citeret flere steder.

<sup>3</sup> Tor Johan Grevbo: Sjælesorgens vei s. 506-519

En hovedsætning er "Mennesker trænger mennesker" (mennesker har behov for mennesker). Forholdet mellem personer er seriens omdrejningspunkt. Relationerne om man vil. De lever med hinanden med alle livets udfordringer. De er der for hinanden, hjælper hinanden, støtter hinanden, samler hinanden op, når det går galt. De giver hinanden plads "space", som de siger. SKAM er et næstekærligt opgør med individualiseringen.

Hvorfor hedder serien skam? Fordi den også handler om alt det vi skammer os over ved vores liv. Når vi føler os forkerte, når vi ikke bryder os om vores eget udseende, når vi bærer på hemmeligheder, som vi ikke vil have frem i lyset. SKAM gør noget ved skammen, når de unge følges med hinanden, på trods af det de skammer sig over, det som ikke lykkes og det forkerte de får rodet sig ud i. Mennesker trænger mennesker, og i fællesskabet befries de til at være dem de er. Alle er værdifulde og har ret til livet, det er et tydeligt menneskesyn i serien. Derudover er der temmelig mange andre henvisninger til kristendom. Nogle eksempler: Isaks mor sms'er bibelord for at fortælle ham, at hun elsker ham uanset hvad. En "Jesus"-t-shirt optræder flere gange på forskellige personer i forskellige sammenhænge, som et tegn på et nyt liv. Salmen "Dejlig er jorden" og den norske julesalme "O Helga Natt" spiller begge centrale roller.

#### 4. Menneskesynet

Mennesket er skabt i Guds billede. Vi ligner Gud, for vi er noget særligt, vi har ansvar og muligheder, og vi kan elske. Det er ikke altid vi lever op til vores ansvar, vi har svært ved at leve i kærlighed til Gud og til vores næste, men det er en anden sag.

Alle mennesker er skabt lige, vi er lige meget værd og har samme ret til bla liv, frihed og kærlighed. Jesus demonstrerer hele livet igennem hvad det betyder, og hvilke praktiske konsekvenser det har. Han møder mennesker som de er. Han helbreder syge, tilgiver syndere, spiser med dem, som ingen andre bryder sig om. Han viser nærvær, omsorg og kærlighed. Hans kærlighed koster ham livet, men åbner samtidig døren for frelse og frihed til alle der vil leve i tillid og tro.

Det glædelige budskab og det kristne menneskesyn betyder at ingen af os kan være ligeglade med de andre. Uanset hvem de er og hvad de gør.

Det handler om relationer. I sjælesorgen, i gudstjenesten, i hverdagslivet med hinanden.

- Liturgi

#### 1. Gudstjenesten er relation

Relationerne er vigtige for menneskers liv. I relationerne bliver vi mennesker, for vi kan ikke klare os alene. Relation handler ikke kun om at få noget, men også om at give noget. Vi går fx ikke kun i kirke for at få noget ud af det, men også for at udfylde vores plads i relationerne. Relationer tager tid.

Det handler ikke kun om vores relationer til hinanden. Med udgangspunkt i kærlighedsbudet argumenterer Martin Modéus<sup>4</sup> for de **tre** grundrelationer. Relationen til medmennesket, til Gud og til mig selv hører sammen. Gudstjenestens fundament er mødet i livets tre grundrelationer. Her møder

---

<sup>4</sup> Martin Modéus: Gudstjenestens kerneværdier s. 24+157+flere andre steder

vi Gud, medmennesket og os selv. Hvis en af relationerne mangler, er det ikke længere gudstjeneste. Gudstjeneste handler ikke *om* relationer, gudstjenesten er relation.

Det får betydning for vores måde at tænke liturgi og gudstjenesteudvikling på. Formen, bønnens ordlyd, nadverritualets liturgi osv bliver underordnet, når vi fokuserer på relationerne. Det er naturligvis ikke ligegyldigt hvad vi gør og hvordan vi gør det. Men med udgangspunkt i de værdier som er vigtige, når vi fokuserer på relationer, så vil man opdage at levende, "gode", relationsrige gudstjenester kan have mange forskellige former.

Traditionelt betyder vores relation til præsten meget, mennesker vælger fx kirke efter præsten. Men vores relation til de andre kirkegængere har også stor betydning. Det er ikke lige meget om man kender nogen i kirken.

Vi møder Gud i gudstjenesten. Hvordan gør vi det? Hvordan oplever vi relationen til Gud?

Når det gælder relationen til mig selv, hvordan er så dialogen mellem gudstjenesten og mit eget liv? Altså relationen til mig selv.

Vil man arbejde med relationerne må alle dele tænkes med.

På mine søndagsture til gudstjenester rundt i stiftet har jeg forsøgt at analysere så lidt som muligt (det er svært som præst), og i stedet opleve og hæfte mig ved det gode. Det har været en inspirerende, praktisk og lærerig del af orloven.

Et eksempel

## 2. Relationen mellem præst og kirkegænger

I forbindelse med sin PhD har Marianne Gaarden<sup>5</sup> undersøgt forholdet mellem prædikant og kirkegænger og fundet ud af, at opfattelsen af prædikenen er påvirket af den relation der er mellem præsten og tilhøreren. Når Marianne Gaarden i sin undersøgelse spørger kirkegængere om deres oplevelse af prædikenen og gudstjenesten, svarer de fleste ved at sige noget om præsten og evaluere på personen. Budskabet er - uanset hvor rigtig og godt det er - ikke uafhængigt af budbringeren. Positivt formuleret betyder en venlig og imødekommende præst at man også lettere forholder sig positivt til prædikenen. Relationen har betydning, men relationer er også altid gensidige. Præsten er på sin side afhængig af relationen til menigheden. Ud fra dette er der altså god grund til at arbejde relationelt med gudstjenesteudvikling.

## 3. Værdier

Hvad er vigtigt? Hvilke værdier er betydningsfulde, hvis vi anerkender at relationer er vigtige også ud fra et kristent synspunkt og i en kirkelig sammenhæng?

De værdier vi værdsætter i kirken er ikke grundlæggende forskellige fra de værdier vi værdsætter uden for kirken.

Der kan peges på mange forskellige værdier (som Martin Modéus gør det<sup>6</sup>), jeg vil nævne tre, som jeg finder særlige relevante i gudstjenestelig sammenhæng.

---

<sup>5</sup> Kristine Helboe Johansen m.fl.: En gudstjeneste – mange perspektiver s. 111-141

<sup>6</sup> Martin Modéus: Gudstjenestens kerneværdier

- Fællesskab

Relationer handler om fællesskab, et ord som de fleste forbinder noget positivt med. Et ægte fællesskab er ikke konfliktfrit, for relationer mellem mennesker er komplicerede og kan være både gode og dårlige. Men konflikterne og forskellene behøver ikke være farlige. Paulus' billede af det kristne fællesskab som en krop med mange lemmer tager udgangspunkt i de individuelle forskelle og accepterer forskellene. Kirken er ikke et meningsfællesskab, men et fællesskab om Kristus. Vi er sammen om at være vendt mod Gud. Også i gudstjenestelig sammenhæng er spørgsmålet: Hvordan hjælper vi hinanden, så alle får plads til at være dem de er, uden at blive tvunget ind i noget, de ikke vil?

- Tryghed

Tryghed er et menneskeligt grundbehov. Ofte tænker man at man kan opnå tryghed ved at kontrollere situationen, men tryghed og tillid har langt mere med relationer at gøre. "Tryghed handler ikke om at være sikker på at gøre det rigtige, men om at jeg kan hvile i, at jeg duer, selv når jeg ikke gør som alle andre" (Martin Modéus<sup>7</sup>). Man føler sig tryk, når man oplever at andre kender en og accepterer en som den man er. Tilliden vokser når medmennesket viser sig pålideligt. Så tør vi stole på hinanden. Også i gudstjenestelig sammenhæng har det betydning at man føler sig tryk. Mange ting spiller ind: Rummet, menneskene, musikken, liturgien, genkendeligheden.

- Nærvær

Nærvær gør en forskel. Engagement og inderlighed er to andre sider af samme sag. Man kan vanskeligt beslutte sig for at være nærværende, man kan forsøge at koncentrere sig, men det er ikke det samme. Når der foregår for meget omkring os og inden i os kan vi blive fraværende. Mit nærvær, de andres nærvær og nærværet imellem os er vinkler der peger på at også nærvær er relationelt begreb. Hvordan kan gudstjenesten hjælpe os med at blive mere nærværende? Gud er altid nærværende når vi samles om ham. Når vi ikke oplever det, har vi dåb og nadver at holde os til. Her har Kristus lovet at være nær. Her møder vi Gud også når vi ikke oplever noget.

De tre grundrelationer er helt afgørende for menneskelivet, altså relationen til medmennesket, til Gud og til mig selv. De tre grundrelationer er også helt afgørende for menighedslivet. I gudstjenesten er alle tre relationer til stede. Ja, gudstjenesten er relation. Vil man arbejde med menighedsudvikling må man derfor arbejde med relationel gudstjenesteudvikling.

Gode og vedkommende relationer har altid været omdrejningspunktet for mit arbejde. I min orlov er jeg blevet bekræftet i relationernes vigtighed.

Jeg har samtidig fået udvidet og nuanceret begreberne. Hvordan relationerne spiller sammen i vores liv har meget med bibel og teologi at gøre.

Det er ikke bare et spørgsmål om hvordan jeg som præst møder mennesker. Det er et spørgsmål om hvordan vi alle sammen lever med Gud, med os selv og med hinanden.

---

<sup>7</sup> Martin Modéus: Gudstjenestens kerneværdier s. 147

Jeg er sikker på, at mine nye indsigter vil få betydning for kirkelivet, der hvor jeg er. Særlig forestiller jeg mig, at vi kommer til at arbejde med relationel gudstjenesteudvikling.

Min nye indsigter får forhåbentlig betydning, for alle de fællesskaber, jeg er en del af, hvor værdier som nærvær og glæde kan stå i forgrunden.

Tak til dem der gjorde studieorloven mulig, det har været en stor glæde at få mulighed for at læse så meget teologi i sammenhæng.

Jeg håber det bliver muligt at fortsætte de gode læsevaner.

Marts 2017

Hanne Lundsgaard

[Halu@km.dk](mailto:Halu@km.dk)

## **Sjælesorg**

### **Grundbøger**

Rita Nielsen: Det nødvendige nærvær. 2016 263 s.

Berit Okkenhaug: Når jeg ser dit ansigt. Indføring i kristen sjælesorg. 2008.  
S. 9-11+84-100+211-225 33 s.

\*Leif Andersen: Kroppen & Ånden 1 - Sjælesorgens basis. 2015. 494 s.

\*Leif Andersen: Kroppen & Ånden 2 - Sjælesorgens samtale. 2016. 517 s.

### **Relationer**

Per Schultz Jørgensen: Broen til det andet menneske. 2016. 220 s.

\*Johannes Nissen: Medvandring - indføring i teologisk religionspædagogik. 2014.  
297 s.

### **Skam**

Kritisk forum for praktisk teologi 50/1992: Synd og skam 80 s

\*Berit Okkenhaug: Når jeg skjuler Mitt ansigt - Perspektiver på skam. 2009.  
149 s.

Tidsskrift for sjelesorg 1/2003: Skam 75 s.

Lars J. Sørensen: Skam - medført og tillært. Når skam fører til sjælemord. 2013.  
183 s.

\*Magasin Folkekirken i København. Debat. Tema: Skam. 2017. 67 s.

### **Andet**

\*Tv-serien Skam fra NRK - alle afsnit i sæson 1 (11 afsnit), 2 (12 afsnit) og 3 (10 afsnit)

\*<http://soundvenue.com/film/2016/12/de-religioese-symboler-i-skam-afkodet-232832>

\*Anna Klara Bom: "Skam" Mennesker har brug for mennesker. Artikel i Kristeligt Dagblad. 27. december 2016

### **Andre emner**

Tor Johan Grevbo: Guds masker i sjelesorgen. 2006. 124 s.

Dietrich Bonhoeffer: Fællesliv. 2014. 134 s.

Svend Brinkmann: Stå fast. Et opgør med tidens udviklingstrang. 2014. 157 s.

Iben Krogsdal: De måske kristne. 2012. 253 s.



## **Liturgi**

### **Grundbøger**

Ole Brinth, Helle, Henrik og Marianne Christiansen: Højmessen i Den Danske Folkekirke - en liturgisk håndbog. 1999. 250 s.

Jørgen Demant: Søndag morgen - mødet mellem Gud og mennesker. 2006. 189 s.

Kresten Drejergaard: Den himmelske gudstjeneste. 2009. 284 s.

### **Gudstjenesteudvikling**

Værkstedet Gudstjenesteliv: Gudstjeneste fra grunden. Helt enkelt. Et samtale og samarbejdsværktøj i kirkens gudstjenesteliv 16 s.

Holger Lissner: Kollektter og bønner s. 199-230. 31 s.

\*Martin Modéus: Gudstjenestens kerneværdier. Om relationer, værdier og form i gudstjenesten. 2015. 324 s.

\*Martin Modéus: Menneskelig gudstjeneste. Om gudstjenesten som relation og ritual. 2007. 334 s.

\*Fredrik Modéus: Mod til at være kirke. Menighedsopbygning og kirkens identitet. 2011. 213 s.

### **Andet**

\*Søren Ulrik Thomsen: Pro Ecclesia s. 151-197 + noter. 2005. 56 s

\*Kristine Helboe Johansen og Jette Bendixen Rønkilde (red): En gudstjeneste - mange perspektiver. 2013. 249 s.

Dorte Kappelgaard, Troels B. Carlander, Steen Eskildsen: Ledelse og involvering af frivillige i folkekirken. 2016. 172 s.

Svend Brinkmann: Ståsteder. 10 gamle ideer til en ny verden. 2016. 200 s.

13 Gudstjenester (primært højmesser) i forskellige kirker i stiftet

Ialt 5364 s.

\* = Bogen er brugt i redegørelsen for studieorloven